

XXXI OLIMPIADA FIZYCZNA

(1981/1982)

ZAWODY III STOPNIA

CZEŚĆ TEORETYCZNA

Zadanie teoretyczne – T1B¹

Nazwa – Uzyskiwanie wiązki równoległej z punktowego źródła światła za pomocą soczewki wklęsło-wypukłej.

Źródła – Komitet Główny Olimpiady Fizycznej

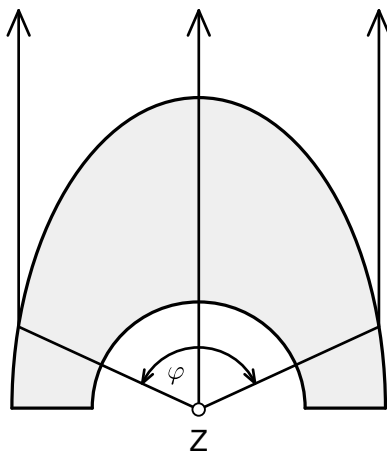
– Andrzej Kotlicki², Andrzej Nadolny³, Krystyna Pniewska⁴: *Fizyka w Szkole* nr 5, 1982, s. 276–282

– Andrzej Nadolny, Krystyna Pniewska: *Olimpiada Fizyczna XXIX–XXXI*, WSiP, Warszawa 1986, s. 187, 189–190

– T.M. Molenda, IF US, www.OF.szc.pl.

W celu uzyskania równoległej wiązki światła emitowanego przez punktowe źródło zastosowano soczewkę wklęsło-wypukłą, której powierzchnia wklęsła ma kształt sferyczny. Źródło Z umieszczone jest w środku tej sfery jak na rys. 1. Kształt powierzchni wypukłej jest dobrany odpowiednio, aby zapewnić dokładną równoległość wiązki. Współczynnik załamania szkła soczewki wynosi n .

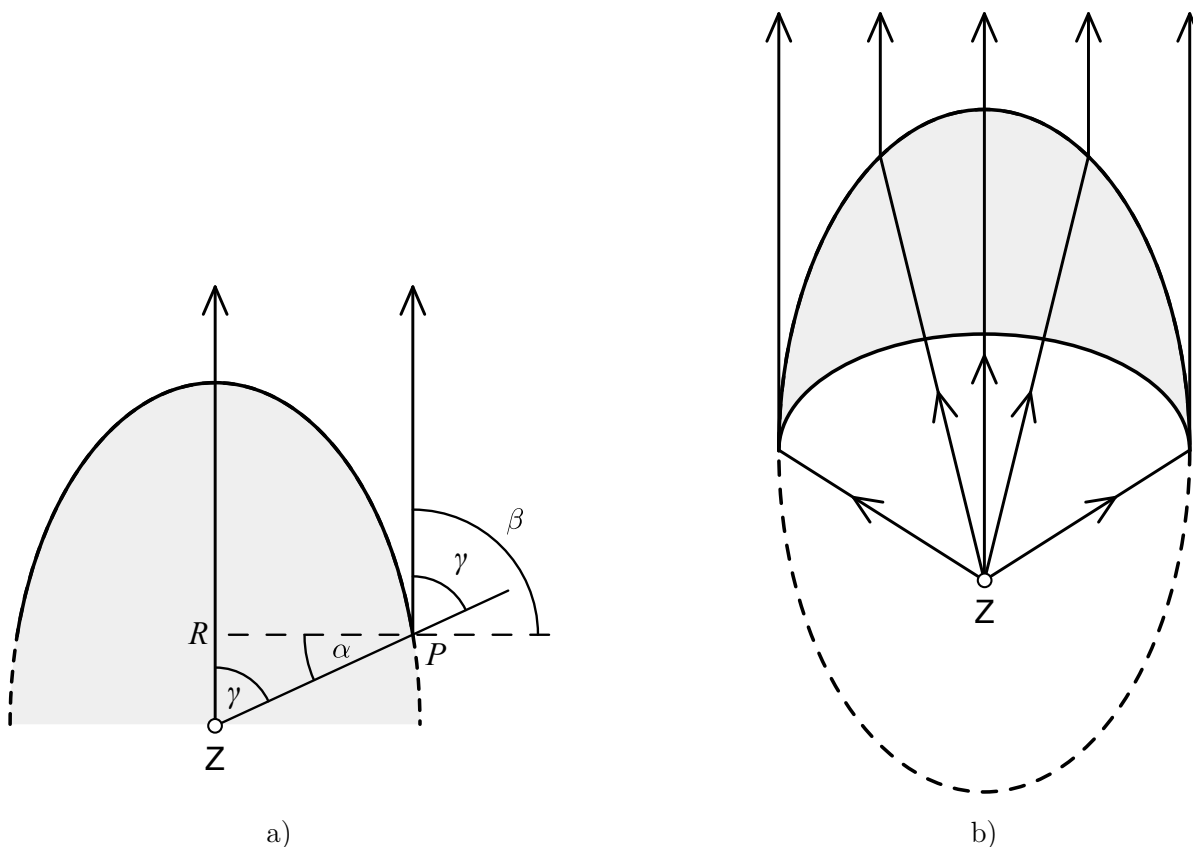

Rys. 1

Z jakiego maksymalnego kąta φ soczewka taka może zbierać promieniowanie wychodzące ze źródła?

Rozwiązanie zadania T1B – XXXI OF, III stopień, część teoretyczna

Na wewnętrzną powierzchnię sferyczną soczewki promienie świetlne padają prostopadłe, a zatem nie ulegają na niej załamaniu. Można więc rozpatrywać sytuację taką, jakby źródło Z znajdowało się wewnątrz szkła soczewki. Jak widać z rysunku 2a promień wychodzący ze źródła pod kątem γ względem osi optycznej ulega na powierzchni soczewki załamaniu pod tym samym kątem. Stąd maksymalny kąt $\varphi/2$ dla promienia skrajnego jest równy maksymalnemu kątowi załamania

Rys. 2

na granicy szkło-powietrze. Przypadek ten zachodzi wtedy, gdy promień wychodzący ze źródła pada na powierzchnię soczewki w punkcie P pod kątem granicznym i po załamaniu opuszcza soczewkę w kierunku stycznym do jej powierzchni ($\beta = 90^\circ$). Ponieważ kierunek ten jest równoległy do osi soczewki, normalna PR do powierzchni soczewki w punkcie P jest prostopadła do ZR . Ponieważ $\beta = 90^\circ$, z prawa załamania wynika, że $\sin \alpha = 1/n$, co jest równoważne $\cos \varphi/2 = 1/n$. Stąd otrzymujemy $\varphi = 2 \arccos(1/n)$.

W uzupełnieniu podamy informację, że powierzchnia omawianej soczewki, formującej światło wychodzące ze źródła punkowego w wiązkę równoległą, jest częścią elipsoidy obrotowej, której jedno z ognisk – to bardziej odległe od powierzchni soczewki – znajduje się w punkcie Z . Dokładny kształt takiej soczewki przedstawia rysunek 2b.

Punktacja

Za ten punkt zadania T1 można było otrzymać maksymalnie 2 pkt.

Komentarz

Analizując rozwiązania zadania T1 dało się stwierdzić niedokładne czytanie treści zadań przez uczestników. W tym punkcie zadania część zawodników, być może sugerowana rysunkiem 1 (który celowo był narysowany niezupełnie poprawnie), nie potrafiła sobie poradzić z poprawnym narysowaniem biegu skrajnego promienia.

---

¹Zadanie składało się z czterech punktów, dla których odpowiedzi należało krótko uzasadnić (przyp. red.).

²Andrzej Kotlicki (wówczas dr) był kierownikiem organizacyjnym w KGOF od XXV OF do XXXVII OF, w tym okresie był współautorem artykułów w *Fizyce w Szkole* z OF i współautorem z W. Gorzkowskim książki *Olimpiada fizyczna. Wybrane zadania doświadczalne z rozwiązaniami*. W latach 1984–1999 był sekretarzem Międzynarodowej Olimpiady Fizycznej. (Od 1991 r. – prof. University of British Columbia.) (przyp. red.)

³Dr Andrzej Nadolny był sekretarzem naukowym ds. zadań w KGOF od II st. XXX OF do XXXI OF, w tym okresie był współautorem artykułów w *Fizyce w Szkole* z OF (przyp. red.).

⁴Krystyna Pniewska (Garbowska–Pniewska) pełniła funkcję Kierownika Organizacyjnego Olimpiady Fizycznej w XXX OF w 1981 r, w XXXIV OF i następnie, wspólnie z dr A. Kotlickim, do XXXVII OF; w tym okresie była autorką lub współautorką artykułów w *Fizyce w Szkole* z OF, współautorką ww. książki (przyp. red.).

⁵Przyjęto, że źródło światła Z znajduje się w punkcie oznaczonym przez Z (przyp. red.).